

II. ATALA TXILLARDEGIRI ESKAINITAKO LANAK

>>>

8

TXILLARDEGIREKIN ELKARLANEAN

Erramun Baxok

Hizkuntzalaria

Helbide elektronikoa: baxok@wanadoo.fr

Jose Luis Alvarez Enperantza/Txillardegi, aspaldidanik gutartekotzat daukagu Ipar Euskal Herrian. Gutarteko eta ospe handirekin: Hazparneko ikastetxean irakasle Piarres Xarriton aitzindari eta Kristiane Etxaluz lankide, "Leturia", "Sustrai bila", Baionako idazleen zina, Katedraleko gose greba, etengabeko ihesak Belgikan gandi, jadanik bazegoen Txillardegiren inguruko ipuina.

Hain zuzen 1970ean Quebecen ginen hiru bikote euskaldun: Harluxe-Mendi, Xarriton-Durruti eta Baxok-Samson, bakoitza bere lanari lotua zen, erizaintza, medikuntza, irakaskuntza ala informatika. Baina komunikatzen genuen Euskal Herriekin: aldizkariak, kantu kazetak, urteroko pidaiak eta harreman pertsonalak. Itsasoaren bi aldetan eta kasik denbora berean bizi izan ditugu gertakari nagusi batzu. 1970ko abenduan Burgoseko auzitegiak epaitu zituen eta kondenatu 16 abertzale euskaldun. 1970ko urrian FLQ deritzon Quebec askatzeko fronteak Pierre Laporte, ministroa bahitu zuen eta erahil. Urte berean sortu zen PQ izeneko alderdi subiranista, berehala borroka armatua baztertu zuena. Denbora berean Quebecoko eta Euskal Herriko burujabetzaren problematikak hedatu ziren nazioartean.

Laster aterabideak agertu ziren. 1975ean Franco zendu zelarik Euskadirentzat autonomiaren bidea ireki zen. 1976an René Lévesque, Quebecar alderdiburuak hauteskundeak irabazi zituen burujabetzaren erreferenduma hitzemanaz. Lehen ekintza politikoa izan zen herri hizkuntza segurtatzea 101. lege famatuaren bidez. Gogoan genuen, Quebecen gertatzen ari zena Euskal Herrian ere gerta zitekeela. Beraz ordua zela etxera itzultzeko. Hori bera izan zen Txillardegik eman zigun aholkua: “Euskal Herrira etor zaitezte eta itsas-ontziak erre itzazue” ! Alabaina bera politikagintzan murgildua zen eta abertzale guztien beharra ikusten zuen.

Gure lankidetzaz hizkuntzalaritzan eraman genuen eta lehenik UZEIn. Euskal unibertsitatea zutik ezarri nahi genuen eta hortarako ikastresnak antolatu behar genituen eta lehenik hiztegiak. Txillardegik Hizkuntzalaritza hiztegiaren ardura hartu zuen eta lankidetzaz antolatu zuen: Txillardegi *Euskararen ezaugarri nagusiak, Linguistika eta matematika*, Erramun Baxok *Hizkuntz geografia*, Jesus Artzamendi *Semantika*, Maria-Jose Azurmendi *Soziolinguistika*. Aurkibide honetan zerrendatuak dira euskalgintza giza zientzietako fakultateetan sartuko duten irakasle taldea, nola Mundaizeko EUTGn, hala Iruñean Udako Euskal Unibertsitatean eta Zorroaga gainean zegoen Euskal Herriko Unibertsitatean gero Ibaetako eraikin berrietan kokatu zena.

Quebeceko multzoa (ezpiritua) hurbil zegoen. Koldo Harluxetek UZEiko hiztegiak informatikan sartu zituen eta Piarres Xarriton etika irakasle zen Filosofia fakultatean. Etengabeko elkarrizketak eramaten genituen gutartean bai eta ere Quebeceko Elebitasunaren nazioarteko zentrotik (CIRB) ekararazten genituen ikerlariekin William Mackey, Jean-Denis Gendron, Josiane Hamers.

Beste aldi batez ere lankidetzaz zabal batean gertatu nintzen Txillardegirekin, SEI sortzen egitasmoarekin. 1980ko hamarkadan euskalgintzaz arduratzen ziren elkarte asko bilduak ziren EKB (Euskal Kultur Batzarrea) mugimenduan, AEK, UEU, Euskal Herrian Euskaraz eta beste. Txillardegi elkarte askotan murgildua zen eta beraz EKBren zutabe nagusi bat zen. Bereziki BAT aldizkari soziolinguistikoa animatzen zuen. Gero euskalgintzaren bilgune berri bat antolatu zen Gizarte eragileen Kontseilua gehiago mobilizazioari norabidetua zeren eta EKB informazio zentro bilakatu zen. Bistan da Txillardegi ados zela aldaketa horrekin baina EKB desagertzearekin, BAT aldizkariarentzat kokaleku berri bat asmatu behar zen. “SEI Sortzen hasieran gogoetaldi bat izan zen, ikerketa zabal bat eginez ikusteko zer egiten zen beste herrietan ere adibidez Quebecen. Galde sorta bat zabaldu zuten: ponentzia orokorra egiteko galdegin zidaten. Ohore bezala hartu nuen eta ideia nagusiak azaldu nintuen. Laster egitura berri bat eraiki zen “Soziolinguistika Klusterra”. BAT aldizkariak bazuen bere egoitza. Eta gainera ikergune indartsu baten oihartzuna bilakatu zen. Txillardegik segurtatu zuen lehendabiziko

*Jose Luis Alvarez
Enperantza/Txillardegi,
aspaldidanik
gutartekotzat daukagu
Ipar Euskal Herrian.
Gutarteko eta ospe
handirekin: Hazparneko
ikastetxean irakasle
Piarres Xarriton
aitzindari eta Kristiane
Etxaluz lankide,
"Leturia", "Sustrai bila",
Baionako idazleen zina,
Katedraleko gose greba,
etengabeko ihesak
Belgikan gandi, jadanik
bazegoen Txillardegiren
inguruko ipuina.*

*Laster egitura berri bat
eraiki zen
"Soziolinguistika
Klusterre". BAT
aldizkariak bazuen bere
egoitza. Eta gainera
ikergune indartsu baten
oihartzuna bilakatu zen.
Txillardegik segurtatu
zuen lehendabiziko
zuzendaritza eta haren
inguruan erredakzio talde
jakituna eta motibatua
bildu zen. Geroztik
sustraiak sakondu dira
eta abarrak zabaldu.*

zuzendaritza eta haren inguruan erredakzio talde jakituna eta motibatua bildu zen. Geroztik sustraiak sakondu dira eta abarrak zabaldu.

Beste auzolan bat izan zen Euskal Herriko Unibertsitateko sail berean genuena hamarkada batez. Lehenik Zoroaga gainean eta gero Ibaieta zelaietako eraikin berrietan. Txillardegiren irakasgaia zen Soziolinguistika: euskararen egoera, normalizazioaren baldintzak, hizkuntza politika ezberdinak. Nik Hizkuntzalaritza aplikatua nenguen: hizkuntzen funtzioak, glotodidaktika, hizkuntzei buruzko motibazioak. Hots gure irakasgaiak bat bestearen osagarri ziren eta elkarrizketa askoren iturburu. Gainera bospasei urtez bulego berean lan egiten genuen lan lekuak xuhur baitziren fakultate zaharrea. Liburu potolo bat behar litzateke kondatze-ko euskaren irakaskuntza eta egoera soziala aztertze bizi izan ditugun bilera formalak eta eguneroko elkarrizketa informalak: programak, ikasleen erreakzioak, gertakari politikoak denak ziren aipagai, maizenik lasaiki, batzuetan sukar gehiagorekin.

Erretiroa hartu nuelarikere maiz elkar ikusten genuen mintzaldi, Herri Urrats eta noizean behin Txillardegik antolatzen zuen bazkaritxo batean, adiskide hurbilenean artean. Zorionak adiskide eta milesker Iparraldeko betidanik erakutsi duzun atxikimenduarentzat.■

EUSKARAREN EGOERA IPAR EUSKAL HERRIAN

Erramun Baxok

Hizkuntzalaria

Helbide elektronikoa: baxok@wanadoo.fr

Kultura Saileko Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak lau soziolinguistikazko inkesta antolatu zituen 1991, 1996, 2001, 2006ko urteetan, « Euskararen jarraipena » aztertzeko Euskal Herri osoan. Ondorioz bost urtetarik hizkuntza egoeraren argazki zehatza badugu : aldagai soziodemografikoak baliatuz. Gainera aldi batetik bestera galdetegia berdintsua baita, euskararen bilakaera segi dezakegu inkesta batetik bestera. Eusko Jaurlaritzarekin egin ziren lau soziolinguistikazko inkestak, Iparraldean lau gertakari nagusirekin pareka daitezke.

1990ean bi erakunde publiko sortu ziren euskara eta euskal kultura sostengatzeko. Alde batetik Euskal Kultur Erakundea (EKE), Pizkundean federatuak ziren elkarteak eta botere publikoaren ordezkariak elkarretaratu zituenak. Bestalde Herrien arteko Sindikata, Iparraldeko udalerrigehienak bildu zituen EKErekin lankidetzan aritzeko.

1995ean bi erakunde sortu ziren Euskal Herri 2010 prospektibaren ildotik : Garapen Kontseilua eta Hautetsien Kontseilua. Bi urtez gogoetatu ondoren, besteak beste, onartua izan zen Hizkuntz Antolaketaren atala. 1996ko Soziolinguistikazko Inkesta egin zen INSEE estatistika erakunde ofizialaren laguntzarekin eta zenbaki ofizialen arabera bost urtez 13.000 euskaldun guttiago kondatzen ziren. Orain badakigu tsunami hori metodologia problema bat zela. Bainan orduan argumentu handi bat izan zen hizkuntza antolaketaren alde.

2000. urteko eguberriz Estatuak eskaini zigun « Hitzarmen berezia Euskal Herri 2001-2006 ». 10 ataletan. Eta lehen atal burua zen « Hizkuntza politika », esamolde hau lehen aldiz erabilia baitzen idazki ofizial batean 10 ekintza nagusi zerrendatuz.

2004ko abenduan Euskararen erakunde publikoa (EEP) sortu zen tokiko hautetsien eraginez, eta 2006an Hizkuntza politika proiektua onartua izan zen. Berrikuntza handia izan zen Hezkuntza ministeritzak Kontseilu nagusiarekin sinatu duen hitzarmena euskal irakaskuntza antolatzeko Denbora berean EEPk bere gain hartu zuen 4. Soziolinguistikazko Inkesta eramatea INSEEn lagina erabiliz eta SIADECOn laguntzarekin

Hurbilagotik azter ditzagun 4. inkestaren emaitzak bai eta ere lau inkesten arteko bilakaera nagusiak ohizko lau eremuak ikertuz: hizkuntza gaitasuna eta euskararen transmisioa, euskararen erabilera etxean, ingurumen hurbilean, gizarte bizitzan, herritarren iritziak eta jarrerak

2004ko abenduan Euskararen erakunde publikoa (EEP) sortu zen tokiko hautetsien eraginez, eta 2006an Hizkuntza politika proiektua onartua izan zen. Berrikuntza handia izan zen Hezkuntza ministeritzak Kontseilu nagusiarekin sinatu duen hitzarmena euskal irakaskuntza antolatzeko Denbora berean EEPk bere gain hartu zuen 4. Soziolinguistikazko Inkesta eramatea INSEEn lagina erabiliz eta SIADECOn laguntzarekin.

euskarari buruz. Aldi oroz erreferentziatzen hartuko dugu EEPk 2006an definitu zuen "Hizkuntza politika proiektua", nolazbait euskararen geroa asmatzeko.

HIZKUNTZA GAITASUNA

Zenbat euskaldun gara Ipar Euskal Herrian? Eraitza ofizialetan zuzenketa nagusi bat egin behar da, 1991an euskaldunen kopurua hantua izan zen. Alabaina, zenbaki ofizialen arabera 1991an euskaldunak 69.000 ziren jendetzaren %33 eta 1996an euskaldunak 56.000 ziren %27. Bost urtez 13.000 euskaldun gutxiago, holako gain-behera sinestaitza da, baina orain zuzenketa egin dezakegu. 1991ko adinarteak berriz kondatu dira 2001ean eta 2006an, adinarteak 10 edo 15 urtekoak baitira.

Hona hemen eraitza zuzenduak.

Iparraldeko hizkuntzen bilakaera 1991tik 2006ra

Jendetza	1991	1996	2001	2006	BILANA
16 urte eta +	209.000 h.	212.400 h.	221.600 h.	230.200h.	+ 21.200 = +3.400 +9.200 +8.600
Euskaldunak	61.000 % 29	56.200 % 26,4	54.700 % 24,7	51.800 %22,5	- 9.200 = -4.800 -1.500 -2.900
Elebidun hartzailak	15.000 % 7	19.800 % 9,4	26.400 % 11,9	19.800 % 8	+ 4.800 = +4.800 +6.600 -6.600
<i>Elebidun oro</i>	76.000 % 36	76.000 % 35,8	81.100 % 36,6	71.600 % 30,5	- 4.400 = 0 + 5.100 -9.500
Frantsesdun elebakarrak	133.000 64%	136.400 % 64,2	140.500 % 63,4	158.600 % 69,5	+ 25.600 = +3.400 +4.100 +18.100

Bilana iluna da Iparraldeko euskararentzat. Euskaldun elebakarrak eta elebidunak jendetzaren %29 ziren 1991an, gaur egun ez dago euskaldun elebakarrik eta elebidun eragileak jendetzaren laurdenera ez dira heltzen. Hamabost urtez 9.200 elebidun eragilen galtze lazarria gertatu da. Batz besteror 600 galtzen dira. Gehiegi da, horrela jarraikiz odol hustea ez doa gelditzera.

Bestalde elebidun hartzailen kopurua erregulariki goratuz zozan, 4.800 gehiago 1991 eta 1996en artean, 6.600 gehiago 1996 eta 2001en artean eta orotara 11.400 gehiago hamar urtez. Baina azken bost urteetan

6.500 elebidun hartzaile galdu dira. Ulegaitza da nola elebidun hartzaileen kopurua bat-batean anitzez guttitu den, hamar urtez goratzen ari zelarik. Pentsatzekoa da badela estatistika problema bat “doi bat” eta “hitz batzu” dakitenen artean. Bien arteko muga mugikor batek baldintzatzen du elebidun hartzaileen kopurua.

Elebidun guztien kopuru osoa bilatzen badugu, 71.600ra heltzen gara eta galtzea hamabost urtez 4.400koa izan da. Beraz elebidun eragileekin baino galtze guttiago. Ez da halere espantu egitekorik, zeren eta elebidun eragileek dute euskara egunero erabiltzen, ez elebidun hartzaileek. Horiek hola, euskal irriak entzun ditzazkete eta euskaraz irakur edo kanta dezakete, egiten dutena ulertuz. Ondorioz, frantsesdun elebakarren kopurua goratu da hamabost urtez bi gertakariengatik : alde batek euskaradunen kopurua guttitu da, bestalde jendetza goratu da kanpotik erdaldun anitz etorri da.

HIZKUNTZA-GAITASUNA ADINAREN ARABERA

Gaur egun hizkuntza gaitasunaren kurba, hiztun zaharrenetarik hasiz, jauspen luze baten ondotik, doi bat goratu da adin talde gazteenean. Denbora berean frantsesdun elebakarren heina gutiagotzen hasi da.

Hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera

Adin taldeak <i>Sorturtea +/-</i> Jendetza	Orotara 2006	65 eta + 1933	50-64 1949	35-49 1964	25-34 1977	16-24 1986
Jendetza	230.000	59.000	52.000	59.000	31.000	29.000
Euskaldunak	52.000 % 23	19.000 % 33	14.000 % 27	10.000 % 18	4.000 % 12	5.000 % 16
Elebidun hartzaileak	20.000 % 8	5.000 % 8	3.000 % 6	6.000 %10	3.000 % 10	3.000 % 10
<i>Elebidun guztiak</i>	<i>72.000</i> <i>% 31</i>	<i>24.000</i> <i>% 41</i>	<i>17.000</i> <i>% 33</i>	<i>16.000</i> <i>% 28</i>	<i>7.000</i> <i>% 22</i>	<i>8.000</i> <i>% 26</i>
Frantsesdun elebakarrak	158.000 % 69	35.000 % 59	35.000 % 67	43.000 % 72	24.000 % 78	21.000 % 74

Iturria : IV. Inkesta soziolinguistikoa. Eusko Jaurlaritza 2006

Azter dezagun zein den hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera 2006an eta Iparralde osoan. Bost adin-multzo bereizi ditugu: 65 ute eta gehiago, 50-64 urte, 35-49 urte, 25-34 urte eta 16-24 urte. Multzo bakoitzean agertzen da erdiguneko sorturtea.

Zenbat euskaldun gara Ipar Euskal Herrian? Emaizta ofizialetan zuzenketa nagusi bat egin behar da, 1991an euskaldunen kopurua hantua izan zen. Alabaina, zenbaki ofizialen arabera 1991an euskaldunak 69.000 ziren jendetzaren %33 eta 1996an euskaldunak 56.000 ziren %27. Bost urtez 13.000 euskaldun gutxiago, holako gainbehera sinesgaitza da, baina orain zuzenketa egin dezakegu. 1991ko adinarteak berriaz kondatu dira 2001ean eta 2006an, adinarteak 10 edo 15 urtekoak baitira.

Ohartzen gara euskararen ezagutza handiena adin-multzo zaharretan dela eta gainbehera harrigarria badela gazteagoetan euskaldunen kopurua konparatuz. Aldiz elebidun hartzaileen ehunekoa goratuz doa, hiztun zaharretarik gazteenetaraino, kasik % 20, 15-24 urteko adin taldean. Hain segur ikastetxeetako hizkuntza eredu ondu da.

Zehazkiago so eginez, gerla aitzineko belaunaldiak dira euskaldunak, heren baten heinean. Ondotik euskararen gainbehera harrigarria izan da. Ikusiz adin-multzoak, bat arte, guraso eta seme-alabak direla, gerla aitzineko gurasoek (oraingo aiton-amonek) beren haurren erdiak baizik ez dituzte euskaldundu: 1933 irian % 33 ziren, 1964 irian % 18. 1949 irian sortu gurasoek (baby boom delakoa) askoz gutiago. % 27 euskaldun ziren, beren haurretan %12, 1977 irian sortuak, hemen baita Iparraldeko euskararen zilo beltza.

Emaizta itxaropentsua da 16-24 urtekoen euskalduntasunaren gara-pena 4 puntu eta erdiz goratu dela aitzinagoko adin multxoari konparatuz (%11,6 -> %16,1). Dirudenez orain eskolak herria euskalduntzen du, eskolan herrian baino euskara gehiago baita (29% versus 22,5%). « Haur eta gazteak lehentasun » agian « euskaldun oso » bilakatuko direlakoan.

Elebidun hartzaileen heina 16-50 urtekoetan da gorena, % 10 inguru. Doi bat apalago 50 urtez gorakoetan % 8 inguru. Bitxi da adin talde gazteenean erdi-euskaldunen ehunekoa puntu batez jautsi dela. Araberan erdaldunen neurria apalenean da 65 urtez gorakoetan, kasik % 60 eta gorenean 25-34 urtekoekin kasik % 78. Adin-multzo gazteenean frantsesdun elebakarren neurria lau punduz jautsi da: % 74,2.

FAMILIA BIDEZKO HIZKUNTZA-TRANSMISIOA

Ipar Euskal Herrian da lehen hizkuntza euskara duten ehunekorik gorena edo bakarrik edo erdararekin: hemen %28, EAEn % 24 eta Nafarroan %10. Beraz badugu hor hizkuntza altxor aberatsa, zaindu behar litekeena. Eta egia erran haurtzaroan ukan euskarak jarraitzen du hein handi batean. Halere euskararen ondorengoratzean bi akats nagusi agertzen dira. Alde batetik adin-multzo gazteenean, euskara lehen hizkuntza dutenen ehunekoa biziki apala dela %14, beren gurasoek haurrean ukan dutenaren erdia.

Bestalde, oro har, bi gurasoak euskaldunak direlarik ere beren haurrekin euskaraz ari dira %80, beste lurraldetan hein hori %98koa delarik. Eta guraso bakar bat euskaldun delarik orduan trasmisioa %20a da, beste lurraldeetako erdia.

Seme-alaben lehen hizkuntza, gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera

Gurasoak Seme-alabak	Orotara 230.000	Biak euskaldun 72.000	Bat euskaldun 31.000	Biak erdaldun 127.000
<i>Haurren 1. hizkuntza</i>				
Euskara	% 22	% 69	% 2	% 0
Euskara + frantsesa	% 6	% 12	% 18	% 0
-----	-----	-----	-----	-----
<i>Euskara nolazbait</i>	% 28	% 81	% 20	% 0
Frantsesa edo beste	% 72	% 19	% 80	% 100

Iturria : IV. Inkesta soziolinguistikoa. Eusko Jaurlaritz 2006

Ohargarri da halere guraso gazteekin, 2 eta 9 urte arteko haurrak dituztenekin, transmisioa hobetzen ari dela, alabaina guraso bat euskaldun delarik transmisioa %44ekoa da.

Euskararen jarraipenean irabaziak eta galtzeak konda daitezke ikusiz hurrean euskaraz mintzo zirenetan oraino zenbat jatorrizko euskaldun eta lehen hizkuntza frantsesa zutenetan zenbat euskaldun berri. Adin-multzo guztietan galtzeak irabaziei nagusi dira, elebidun hartzaile bilakatu diren erdaldunak irabazitzat konstatuz ere. Salbu 16-24 urtekoe-tan, adin multzo honetan irabaziak nagusi dira euskaldun berriengatik, erran nahi baita euskara eskolan ikasi dutenei esker. Bestela ikusiz, adin-multzoa gazteago eta hizkuntzen mugikortasuna handiagoa da, euskara irabazle delarik. Alabaina zaharretan ez da hizkuntza aldaketa handirik gertatzen eta hau euskararen onetan zen. Aldiz kasu egin behar da, hizkuntza mugikorra hauskor bilaka baititake, baldintzak ez badira egokiak.

Hortakotz familiako hizkuntza pedagogia bultzatu behar da, bikote-aren edo guraso bakarraren euskaltasunaren arabera. Izan daitezke bat edo biak edo bakarra jatorrizko euskaldun, euskaldun berri, elebidun hartzaile, erdaldun. Familiako pedagogian, bi hautu trenkatu behar dira: familiako hizkuntza jokabidea eta eskolaren hautua haurrentzat. Erran daiteke familia bakoitza kasu berezia dela. Bestalde hizkuntzaren problema ez da familiako problema bakarra.

Halere printzipio batzu aitzina daitezke, hala nola zenbat ere familia-ko euskalduntasuna ahulago, hainbat euskaldunago izan behar luke familiaz kanpoko hezkuntzak. Bestalde garrantzia eman behar zaio euskararen jarraipenari, familian, haurtzaindegian, eskolan, kolegioan. Ozka bat huts egiten delarik, ondorioak ahultzen dira. Gainera familian ahal den euskara guzia erabili behar da: gurasoak euskaldunak direlarik, bere-

Hortakotz familiako hizkuntza pedagogia bultzatu behar da, bikotearen edo guraso bakarraren euskaltasunaren arabera. Izan daitezke bat edo biak edo bakarra jatorrizko euskaldun, euskaldun berri, elebidun hartzaille, erdaldun. Familiako pedagogian, bi hautu trenkatu behar dira: familiako hizkuntza jokabidea eta eskolaren hautua haurrentzat. Erran daiteke familia bakoitza kasu berezia dela. Bestalde hizkuntzaren problema ez da familiako problema bakarra.

ziki euskal elebidunak egoera hobereanean da. Baina egoera mistoetan, adibidez haurrak gurasoak baino euskaldunago direlarik, jokamoldeak ez dira hain argi, bai mintzakideak, bai eta ere hizkuntzak errespetatu behar baitira. Aterabide asko aurki daitezke ludikotasunaren bidez. Familia elebidunen esperientzia trukaketak garrantzia handia dauka.

Gai berezi honetan ere Euskararen erakunde publikoak norabideak eta lan ildoak finkatu ditu. Adibidez, "Familia bidezko transmisioa lagundu, jendarteko beste transmisio bideekin uztartuz, denen artean transmisiorako katean osatzeko xedez" (Proiektua, 24. orrialdean).

EUSKARAREN ERABILERA

Metodologia: 2 hiztun multzo eta 4 hizkuntza jokabide

Euskararen erabilera neurtzeko hiru hiztun multzo kontuan har daitezke:

1. Jendetza osoa hartuz, 15 urtez goragoko 230.200 herritarren hizkuntza jokabidea ezagutzen dugu. Baina badakigu horien artean 158.600 (%68,9) erdaldunak direla eta elebakarrak direlaket ez dutela hizkuntza hauturik.

2. Elebidun ororen multzoa aztertuko dugu, euskaraz hitz egiten duten guztiak kondatzeko, orotara 71.600 (%31,1) hiztun, hots 51.800 (%22,5) elebidun eragileak edo euskaldunak gehi 19.800 (%8,6) elebidun hartzailleak hauek ere doi bat hitzegiten baitute..

Lau mintzamolde bereizi ditugu, euskarari araberrako ponderazio kantitatiboa emanez:

- euskal mintzamoldea "beti euskaraz edo euskaraz gehiago" (%90 euskaraz),
- aldizkako mintzamoldea "euskaraz frantsesez bezenbat" (%50 euskaraz),
- noizean behineko euskal mintzamoldea "euskaraz guttiago" (%25 euskaraz),
- erdal mintzamoldea "frantses hutsean" (%0 euskaraz).

Euskararen erabilera komunikazio eremuen arabera

Hizkuntza baten bizindarra, betetzen dituen funtzioen araberrakoa da. Eta funtzio nagusia harremanarena da. Inkestak harreman-eremu andana bat aztertzen du, hiru sailetan banatuak: familia, gizarte hurbila eta eremu formalak. Aipatu ponderazioa erabiliz, nabari da euskal gune indar-tuenak familia eta lagunartea direla. Familian bereziki:

- anai-arreben artean (herritar ororen %14, elebidun ororen %45),
- haurrak gurasoei mintzo direlarik (herritarren %13, elebidunen %43);
- guttixago gurasoen artean (herritarren %10, elebidunen %33).

- eta familia osoa bildua delarik (herritarren %11, elebidunen %36).
- Lagunartean euskara derabilte (herritarren %14, elebidunen %19).

Gizarte hurbileko saltegietan eta lantegietan euskara baino frantses gehiago erabiltzen da. Harreman formalen eremuak dira gune erdaldunenak, bereziki osasun zerbitzuak eta estatu administrazioak. Salbuespen pozgarria, euskarak baduela bere lekua herriko etxeetan, (herritar ororen %9, elebidun ororen %28 estrategia eraginkor baten ondorioa baita: Euskal kultur erakundearen “euskara agerian”, Euskal Konfederazioaren “euskarari bai” eta orain Euskararen erakunde publikoaren “hizkuntza politikaren proiektua”.

Erabileraren tipologia orokorra

Tipologia orokorrak biltzen ditu etxeko, lagunarteko eta gizarteko emaitzak. Ondorioz konparaketak egin ditzazkegu eskualdeen artean, adin-multzoko batetik bestera, inkestetan zehar.

Euskararen erabilera elebidun orengan adinaren arabera

Adin taldeak	Orotara	65 eta +	50 – 64	35 – 49	25 – 34	15 – 24
<i>Sorturtea +/-</i>		1933	1949	1964	1977	1986
Elebidunak oro	71.600	24.200	16.800	16.300	6.800	7.500
<i>Erabilera etxean, lagunekin, gizarteetan</i>						
Euskaraz gehiago	%14	%21	%10	%6	%6	%3
Euskara = frantsesa	%21	%25	%27	%19	%13	%13
Euskaraz guttiago	%39	%31	%41	%44	%43	%50
Frantsesez bakarrik	%26	%23	%22	%31	%38	%34

Oro har euskararen erabilera ez da biziki indartsua. Alabaina noizean behineko euskal mintzamoldea da maizenik gertatzen den hizkuntza jokabidea adin-multzoko guztietan salbu 65 urte eta gehiagoetan, Nafarroa Beherean eta Zuberoan. Ipar Euskal Herrian eta konduan hartuz euskaldunak gehi elebidun hartzaileak, euskal eta erdal mintzamoldeak ponderatuz %33 solasaldi euskaraz egiten dira eta beraz %67 frantsesez. Nafarroa Beherean eta Zuberoan euskararen erabileraren neurria %45a da.

Gizarte hurbileko saltegieta eta lantegieta euskara baino frantses gehiago erabiltzen da. Harreman formalen eremuak dira gune erdaldunenak, bereziki osasun zerbitzuak eta estatu administrazioak. Salbuespen pozgarria, euskarak baduela bere lekua herriko etxeetan, (herriar ororen %9, elebidun ororen %28 estrategia eraginkor baten ondorioa baita: Euskal kultur erakundearen "euskara agerian", Euskal Konfederazioaren "euskarari bai" eta orain Euskararen erakunde publikoaren "hizkuntza politikaren proiektua".

Adin-multzo zaharrenean %39, 25-34 urtekoen artean %23, eta gazteen artean %22. Beraz gain behera gelditzera doa eta gainera 16-24 urtekoen artean erdara hutsezko mintzamoldea doi bat bakanago da.

Zer egin behar litzateke "euskaraz guttiagotik" "euskaraz gehiagora" iragaiteko? Bereizi behar ditugu solasaldi informalak familian edo lagunartean gertatzen direnak eta harreman formalak udaletxean edo administrazioetan. Dena dela hiru faktore badira eragin handia baitute euskararen erabileran:

1. Norberaren ezaugarriak, bereziki hizkuntza-gaitasuna eta motibazioa

Trebetasunak hiztuna bultzatzen du erabilerara. Euskal elebidunek euskara erabiltzen dute, erdal elebidunek frantsesa erabiltzen duten heinean. Hemen daukagu gorago aurkitu dugun problema pedagogikoa: nola iragan aski ongi mintzatzetik, biziki ongi mintzatzera. Euskal ikaskuntzaren kalitatea egituratzeko programa beharrezkoa da, euskaren erabilera hobetzeko. Trebakuntzaren eta erabileraren oinarrian dago hizkuntzari buruzko atxikimendua. Hemen ulertzekoa da lehen hizkuntzaren garrantzia. Ama hizkuntzaren bitartez haurtzaroen eraiki da bakoitzaren nortasuna. Eta haur denborako gertakariak sakonean baldintzatzen dituzte heldutasuneko xedeak eta jokabideak.

2. Harreman sareko euskaldunen dentsitatea

Hau da soziolinguistikak agertzen duen faktore nagusia. Familiako bilera batean denak euskaldunak direlarik, maizenik denek euskara erabiltzen dute, frantsesean trebe izanikan ere. Haatik erdaldun bat aski da, euskarazko harremanak guttitzeko. Eskualde euskaldunetan euskararen erabilera neurri handikoa da, mintzakide asko delakotz, egoera askotan. Orduan zer egin, euskaldunak guttiengoan direlarik? Egoera frustragarria euskaldunentzat. Aterabide bakarra da euskal guneak sortzea, non ere normal eta atsegingarri baita euskaraz mintzatzea: eskola inguruko ekintzak, kulturaldiak, Baionan kantuz, Angelun mutxikoak, mintzaldiak...

3. Euskararen onarpen juridikoa

Euskarak ez dauka Iparraldean Hegoaldean bezalako ofizialtasuna. Halere legeak herri hizkuntzei toki bat ematen die eremu publikoan, irakaskuntzan, hedabideetan, garapen iraunkorrean eta administrazioan ere, frantsesa ororen hizkuntza dagoen neurrian. Ahalmen horiek betidanik baliatu ditugu diru laguntza publikoak ardiesteko eta orain Euskararen erakunde publikoak urrats handi bat egin du aitzina, hitzarmenak izenpetuz Hezkuntza Ministeritzarekin, Eusko Jaurlaritzarekin, Prefetarekin ere elebitasuna udaletxeetan sartzeko. Eta geroak gero, Seaskaren

onarpena, administrazio langileen formakuntza, Inseerekilako lankidetzeta eta beste. Onarpen ofizial bat hordago, “de facto”, ospe publiko berri bat euskarari ematen diona, bai eta ere baliabide berri batzu, irakaskuntza eta erabileraren lagungarri. Gainera 2008an eskualde hizkuntzak konstituzioan sartu dira ondare publiko bezala, hizkuntza lege bati bidea irekiz.

EUSKALTASUNAREN ALDEKO MOTIBAPENA

Hizkuntza-motibazioa aztertzeke faktoreak hauexek dira: nortasun kontzientzia, euskararen aldeko interesa eta iritziak, jarrera orokorra.

Nortasun kolektiboa

Zein da elebidun baten motibazioa euskara erabiltzeko, bi hizkuntzak baliatzen ahal dituelarik? Erantzuna nortasun kolektiboan bilatu behar da. Eta hain zuzen nortasunaz galde egiten delarik, gehiengo handi batek bere burua euskalduntzat dauka: euskara dakitenek eta herrian sortuak direnek, bai eta ere elebidun hartzaileek eta hiritar askok, erdaldun batzuk ere.

Euskarari buruzko interesa aipagarria da Iparraldean: batz bestejenden erdia baino askoz gehiagok adierazten dute interes biziki handia edo aski handia, interes gabeak eta axolagabeak jendetzaren laurden bat dira. Gauza berdintsua ikusten da euskararen erabilera sustatzearen aldeko jarrerarekin: aldekoak multzo handiena osatzen dute (%41), aurkakoak aldekoen erdira ez baitira heltzen. Halere axolagabeak (“ez alde ez aurka”) aldekoak bezainbat dira. Ezberdintasun handiekin, eskualdearen eta adinaren aldetik. Nafarroa Beherean eta herritar zaharretan ikusten dugu kartsutasun handiena.

Adin multzo gazteena arrunt atipikoa agertzen da. Gaitasunaren aldetik berpizte bat agertzen da. Baina kartsutasun ahulena adierazten dute nola lurraldetasunean hala euskalduntasunean, euskarari buruzko interesan, euskara erabiltzeko jarrerari buruz. Zer gertatzen da? Nabari da bihurgune batean sartzen ari garela. Antropologoek ulertzen lagunduko gaituzte.

Nortasun kolektiboari buruz bi ikusmolde nagusi badira: primordialismoa eta konstruktibismoa. Primordialismoaren arabera nortasuna betidanikako izaera esentzial bati buruzko leialtasuna da. Ezaugarri nagusiak dira sorterrria, arbasoak, hizkuntza, ohiturak, historia. Ikusmolde tradizional hau adierazten dute ez bakarrik adin talde zaharretan, bai eta ere modernitatearen aroan.

Baina post-modernitean sartzean, bereziki globaltasunarekin eta komunikazio teknika berriekin, nortasunak beste itxura bat hartzen du eta konstruktibismoak esplikazio hobea ematen digu: nortasuna da giza bakoitzak beretzat eraikitzen duen zerbait, lehenagoko kulturaz jabetuz

Zein da elebidun baten motibazioa euskara erabiltzeko, bi hizkuntzak baliatzen ahal dituelarik? Erantzuna nortasun kolektiboan bilatu behar da. Eta hain zuzen nortasunaz galde egiten delarik, gehiengo handi batek bere burua euskalduntzat dauka: euskara dakitenek eta herrian sortuak direnek, bai eta ere elebidun hartzaileek eta hiritar askok, erdaldun batzuk ere.

Euskarari buruzko jarrerak eta iritziak oro har baikorrak dira. Bestalde nabari da egokitasun objektibo bat badela, herritarren eta bereziki euskaldunen iritzien eta hizkuntza politika proiektuaren artean. Baina itxuraz jendeek oro har ez dute argi ikusten Euskararen erakunde publikoaren egitasmoak eta ekintzak beren itxaropenen araberakoa direla. Hor agertzen da komunikazioaren beharra, inkesta honen bidez hein batean bederen konpon daitekeena.

bai eta ere inguruko kulturak onartuz Motibazio eskasa aipatzen dugularik maizenik motibazio aldaketa bat da. Beraz garrantzia handi dauka Hizkuntza politikan finkatua den “motibapena pizteko eta indartzeko sentiberatze estrategia” “bereziki lehentasuna duten gazteentzat, parte hartzea, erabilpena eta gozapena oinarritzat hartuz”. (Proiektua, 93. orrialdea).

Euskarari buruzko iritziak

Euskarari buruzko jarrera ulertzeko, iritziak zehaztu behar dira. Gizarteko elebitasunak du biltzen onarpen handiena (%82). Adostasun handia agertzen da ere haurrei euskara irakastearen alde: jendetzearen %72 edo %56 arrunt edo aski ados dira, eskolan euskara ikasten duten haurrak %29 direlarik eta ama-eskolan %40. Beraz ehuneko hauen goratzeko itxaropena bada. Gehiengoak goresten du euskararen eragina komunikatzeko eta nortasuna hazteko. Euskara hizkuntza aberatsa da bainan, askoren aburuz, indar gehiago daukate frantsesak eta ingelesak.

Gehienik onartuak diren beste iritziak dira hedabideetan euskarazko programa gehiago zabaltzea, euskararen beharra administrazio publikoan sartzeko, egiazko euskaldunak euskaraz mintzo dela. Hain zuzen horiek dira hizkuntza politikaren norabide nagusi batzu. Itxuraz herritarrek prest dira hizkuntza politika ausart batean parte hartzeko.

Euskarari buruzko jarrerak eta iritziak oro har baikorrak dira. Bestalde nabari da egokitasun objektibo bat badela, herritarren eta bereziki euskaldunen iritzien eta hizkuntza politika proiektuaren artean. Baina itxuraz jendeek oro har ez dute argi ikusten Euskararen erakunde publikoaren egitasmoak eta ekintzak beren itxaropenen araberakoa direla. Hor agertzen da komunikazioaren beharra, inkesta honen bidez hein batean bederen konpon daitekeena.

Etorkizunari begira

Oro har badakigu euskararen gainbehera ez dela berehala geldituko. Alabaina zaharrenak dira euskaldunenak eta urte bakoitz euskaldun zahar gehiago desagertzen da, gazteak euskalduntzen diren baino lasterrago. Bestalde, biztanleria beti emendatzen ari da, herritarren hurrekin, hemengo sortze-tasa, Euskal Herriko indartsuena baita. Bai eta ere etorkin erdaldunekin, ez baitute euskalduntasuna laguntzen berehalakoan segurik.

Noiz arte iraunen du gainbehera henek? Euskararen prospektiba egin daiteke kontuan hartuz demografiaren hazkundea eta euskal irakas-kuntzaren garapena. Azken 25 urte hauetan jendetza emendatu da urtero %6ez, etorkinei esker. Adin taldeen zerrenda luzatuz, aurreikusten da euskaldungoaren kurba jautsiko dela 2016a arte (%19) eta %20aren petik gora agertuko dela 2021eko inkestan

Eta gero? Euskal irakaskuntzaren erritmoa baldintza nagusi bilaka-

tzen da. Irakaskuntza hau urtero %1ez emendatuz euskararen kurba beti hein berean geldituko da, etorkinak erdaldun baitira. Urtero % 2ez emendatuz, %30 eskolier euskaldun daude 2006an, %40 izanen dira 2011an, %50 2016an, %60 2021ean eta gero. Momentoan ezin da asmatu euskararen aldeko nahia gorago igan daitekenik, salbu elkarrekilako motibazio bultzada gerta baledi. Haatik asma daiteke familia eta eskolako transmisioaren galtzeak, gau-eskolak osatuko dituela.

Ehuneko horiek 10 urte berantako agertuko dira inkestetan. 2006tik hara euskararen ikasleen kopurua urtero %2z emendatzen bada, hamar urteren buruan euskaldunen kopurua emendatzen hasiko da urtean 1000 euskaldun gehiagorekin. Ondorioz 2050. urtean Ipar Euskal Herrian 300.000 herritarretarik 90.000 euskaldun izanen dira, %30 orokorki eta %55 inguru adin-multzo gazteenetan. Ez da irabazia, baina gertagarria da, dakigularik herritar guztiak hartuz, euskaldunak eta erdaldunak, %42 euskararen alde edo oso alde direla, %52 ados edo oso ados direla euskararen ikaskuntza haur guztiei eskaintzeko.

Euskararen pizkundera ingarria da eta egiteko bidean. Motibazioari buruzko emaitzek sinesgarriak diren heinean, asmatzekoa da dinamika indartsu eta iraunkor batean sartua dela Ipar Euskal Herriko euskalduntasuna.■

OINARRIZKO BIBLIOGRAFIA

- Alvarez Enperantza, J.L. Txillardegi (1997). *Soziolinguistikazko inkestak: hitzaurrea* in BAT 22-23.
- Askoren artean (1996). *Euskal Herriko antolaketa eta garapen eskema: norabide orokorrak*. Baiona, Hautetsien kontseilua eta Garapen kontseilua.
- Azkarate M. eta beste (2006). *IV. Inkesta soziolinguistikoa*. Eusko Jaurlaritza, Kultura Saila.
- Baxok, E. (1999). *Euskararen prospektiba*, in Jakin 114.
- Baxok, E. (2007). *Euskararen egoera Ipar Euskal Herrian*. Baiona, Euskararen erakunde publikoa.
- Brisson, M eta beste (2006). *Hizkuntza politika proiektua*. Baiona, Euskararen erakunde publikoa.
- Coyos, J-B. (2004). *Politique linguistique, langue basque et langue occitane du Béarn et de Gasogne*. Donostia-Baiona, Elkar.
- Etchegoin, P. (2006). *Euskal kultura 2007-2013, elgarrekin bilaka*. Uztaritze, Euskal kultur erakunde.
- Fremont, C. et alii (2000). *Convention spécifique Pays Basque 2001-2006*. Bayonne, Sous-Préfecture.
- Kanblong, R. eta beste (1998). *Ipar Euskal Herria egituratze bidean* in Jakin 104.